

Orientační průzkum některých zájmů vysokoškolských v prvním období jejich adaptace na vysoké škole

Součástí průzkumu studentů medicíny, realizovaného na fakultě všeobecného lékařství University Karlovy v Praze, bylo rovněž sledování zájmové činnosti studentů v prvním roce studia.

Údaje ke zpracování těchto otázek byly získány z týchž zdrojů a bylo použito obdobné metody a techniky jako při průzkumu studijních podmínek v prvních ročnících na FVL UK. Čtenáře odkazujeme proto na příslušné oddíly (zvláště úvod, oddíl A. a B) stati L. Brokla a Z. Šafáře, *Průzkum studentů medicíny University Karlovy v roce 1962–1963*.¹

Upozorníme jen na nejdůležitější skutečnosti: průzkum byl proveden v prvním ročníku všech lékařských fakult v Praze v roce 1964 a 1965 (fakulta všeobecného lékařství, fakulta pediatrická, fakulta hygienická) pomocí dotazníku, který zachycoval i jiné údaje, potřebné pro výzkum studijních podmínek v prvních ročnících. Pro náš průzkum bylo použito především té části dotazníku, která zachycovala důležité identifikační údaje, studijní prospěch, návštěvnost přednášek a zvláště zájmovou činnost studentů. Zájmová činnost byla sledována (vzhledem k tomu, že nešlo o speciální dotazník konstruovaný pro výzkum této problematiky) především v kvantitativních údajích (v hodinách, které student věnuje určité činnosti měsíčně). Byly sledovány tyto zájmy: četba (beletrie, časopisy, noviny), aktivní poslech rozhlasu, televize, návštěva kina, návštěva divadel, návštěva výstav všeho druhu, návštěva koncertů, poslech gramofonových desek, aktivní provozování hudby, tanec, „jiná“ aktivní kulturní činnost a sportovní činnost (aktivně, jako divák).

Cílem průzkumu bylo zjistit, zda a jak se studenti prvního ročníku liší v individuálních zájmech, kterým se věnují mimo odborné studium (zda se liší podle základních identifikačních údajů, jako pohlaví, sociální původ, místo bydliště, či podle prospěchu na vysoké škole, návštěvnosti přednášek, délky individuálního studia atd.).

Ve sledované skupině studentů bylo 147 mužů a 316 žen. Sledování zájmů studentů

podle pohlaví je na lékařských fakultách zvláště důležité, protože dochází k rychlé feminizaci tohoto oboru. Rozložení studentů podle sociálního původu je následující: dělnický a rolnický 161, inteligence 146, „ostatní“ 156. Protože zájmová činnost mládeže je mimo jiné determinována i sociálním prostředím v rodině, chtěli jsme si ověřit, zda a jak silně sociální prostředí v rodině působí na zájmy studentů v prvním období jejich adaptace na vysoké škole. Při průzkumu studijních výsledků se mimo jiné ukázalo, že způsob bydlení studentů silně souvisí s dosaženými studijními výsledky. Studenti bydlící v koleji měli v průměru horší studijní výsledky než studenti ostatní. Zajímalo nás proto, zda je také výrazná difference mezi zájmy studentů-kolejáků a studentů bydlících u rodičů. Ve sledované skupině je 216 studentů, kteří bydlí v koleji, a 247 studentů bydlících mimo kolej (vesměs u rodičů). Předpokládali jsme dále, že zájmová činnost studentů bude souviset i s jejich prospěchem v prvním ročníku studia. (Průměrný prospěch studentů: 1,0 až 1,5 — 59 studentů, 1,6 až 2,0 — 123, 2,1 až 2,5 — 140 a 2,6 a horší — 141 studentů.)

VÝSLEDKY PRŮZKUMU

1. Způsob studia, studijní výsledky a jejich vztah k zájmové činnosti studentů

Na způsob studia a studijní výsledky působí řada faktorů. Jsou to především sociální prostředí v rodině, velikost místa, odkud student přišel na vysokou školu, způsob bydlení během studia na vysoké škole, prospěch na střední škole a u přijímací zkoušky, pomaturitní praxe atd. O způsobu studia nás obecně informují údaje z našeho materiálu o návštěvnosti přednášek a délce samostatného studia (počet hodin týdně).

Nejméně času věnují samostatnému studiu² v průměru studenti s nejlepším průměrným prospěchem v prvním ročníku a část studentů s průměrem 2,1 až 2,5. Naopak největší počet hodin samostatného studia týdně uvedli studenti s prospěchem velmi dobrým a horším než 2,5. Tuto skutečnost můžeme interpretovat tak, že u prvé a druhé skupiny jde o poměrně nadané studenty, kteří s daleko menším vynaložením času dosahují

výborného prospěchu nebo poměrně dobrého prospěchu, u skupiny třetí a čtvrté jde o studenty méně nadané, kteří musí individuální přípravě věnovat relativně více času, aby dosáhli velmi dobrých výsledků, a o skupinu málo schopných studentů, kteří i při relativně velkém množství času věnovaného individuálnímu studiu, dosahují nejhorších studijních výsledků. Nepotvrzuje se tedy předpoklad, že studijní výsledky jsou vždy přímo úměrné množství hodin, které studenti věnují individuálnímu studiu.

Srovnáme-li délku samostatného studia se sociálním původem studenta, zjišťujeme, že v průměru nejméně času věnují individuálnímu studiu studenti z lékařských rodin, poněkud více studenti z prostředí ostatní inteligence a studenti původu úřednického a zaměstnaneckého; nejdéle dobu samostatného studia uvedli v průměru studenti z prostředí dělnického a rolnického.

Také u návštěvnosti přednášek z odborných předmětů v relaci k průměrnému prospěchu studentů se jednoznačně nepotvrzuje, že prospěch studenta je přímo úměrný návštěvnosti přednášek.

Zajímala nás souvislost mezi délkou samostatného studia, průměrným prospěchem a intenzitou kulturních a sportovních zájmů (v hodinách měsíčně). Naše výsledky nepotvrzují předpoklad, že neintenzivnější zájmová činnost nutně musí souviset se špatným prospěchem studentů. Jak vyplývá z dalšího rozboru, zájmová a studijní oblast spolu významně souvisí, vzájemně se ovlivňují, ale nemůžeme mezi nimi hledat jednoznačný kauzální vztah. Prospěch studenta a šíře jeho zájmů souvisí vedle jeho osobních schopností a předpokladů se sociálním prostředím v rodině a se sociálním prostředím v širším slova smyslu.³

Všimněme si rozvrstvení studentů podle délky samostatného studia (v hodinách denně):

1. Do tří hodin denně studuje 141 studentů (34 %),
2. tři až čtyři hodiny denně 122 studentů (26,4 %),
3. čtyři až pět hodin denně 119 studentů (25 %),
4. šest a více hodin denně uvádí 81 studentů (18,2 %).

Studenti s nejkratší dobou samostatného studia se jeví jako neaktivnější v zájmové činnosti. Mnohem více navštěvují koncerty, divadla, výstavy a provozují aktivní hudbu. Statisticky významně více sledují i televizní pořady, sportovní utkání, a navštěvují taneční zábavy. Tato skupina studuje s relativně nejmenší námahou a má nejširší a neintenzivnější (měřeno v hodinách měsíčně) kulturní zájmy.

Skupina studentů, kteří uvedli, že studují tři až čtyři hodiny denně, má kulturní a spo-

lečenské zájmy poněkud užší než skupina předchozí a intenzita, s níž se jim věnuje, je slabší. Tito studenti se více věnují četbě, sledování televize, poslechu rozhlasu, návštěvám výstav a sportovním utkáním. Opomíjeno je zvláště divadlo, aktivní provozování hudby a společenský tanec. Stejně intenzivně jako skupina předchozí se tito studenti věnují aktivní i pasivní (jako diváci) sportovní činnosti.

U studentů s délkou studia čtyři až pět hodin denně dochází k výraznému zhoršení v intenzitě i šíři kulturních zájmů. Navštěvují statisticky významně více jen divadla a výstavy. Opomíjen je poslech rozhlasu, sledování televize, návštěva koncertů, aktivní provozování hudby, společenský tanec, návštěva sportovních utkání a zvláště aktivní sport. Nepatrně více než průměr se věnují četbě, návštěvě kina a poslechu gramofonových desek. Skupina těchto studentů studuje s vynaložením velkého množství času a přesto se v ní vyskytuje více studentů s horším a zvláště nejhorším. prospěchem.

Šíře zájmů u skupiny s nejdéle dobou samostatného studia je ještě užší než u skupiny předchozí. Tito studenti se statisticky významně více věnují jen aktivnímu sportu. Nepatrně více než průměr uvedli i četbu a poslech rozhlasu. Významně je opomíjeno divadlo, výstavy, televize a dále i kino, koncerty, aktivní provozování hudby i tanec. Tato skupina studuje s vynaložením relativně nejdéle doby na individuální studium, a na zájmovou kulturní a společenskou činnost zřejmě těmto studentům nezbývá dostatek času. (Je rovněž možné, že o tento druh činnosti nemají zájem.)

Jaký je vztah mezi průměrným prospěchem a zájmovou činností studentů? Studenti s nejlepším průměrným prospěchem (1,0–1,5) vykazují nejširší a neintenzivnější zájmovou činnost. Více než ostatní uvedli četbu beletrie a časopisů, poslech rozhlasu, sledování televizních pořadů, koncertů, poslech reprodukcí hudby a provozování aktivní hudby. (Mezi těmito studenty je více těch, kteří studují méně než čtyři hodiny denně, a více studentů původu „ostatního“, z prostředí inteligence a zvláště z lékařského prostředí.)

U skupiny studentů s prospěchem 1,6 až 2,0 dochází k velkému zúžení zájmové činnosti. Tito studenti navštěvují statisticky významně více jen výstavy, dále více než průměr sledují televizní programy, divadla a provozují aktivní hudbu. Ostatní zájmy jsou opomíjeny. (Mezi těmito studenty je významně více těch, kteří studují s největším vynaložením času na individuální studium. Je zde rovněž více studentů z prostředí dělnického a rolnického.)

U studentů s prospěchem 2,1 až 2,5 se objevuje opět vzestup šíře a intenzity zájmové činnosti: více se věnují četbě, sledování roz-

¹ Otištěna v Sociologickém časopise 1966, 2, 6.

² Samostatné studium je individuální studium určitého předmětu především prostřednictvím odborné doporučené i nepovinné literatury, dále absolvování konzultací, nepovinných odborných přednášek, relativně samostatná odborná práce, spolupráce na

výzkumech atd. V našem případě bylo sledováno samostatné studium především v kvantitativních údajích. U většiny studentů jde hlavně o studium povinné a doporučené literatury a zápisů z přednášek.

³ Sociální prostředí v širším slova smyslu:

a) rodinné prostředí (vzdělání a zaměstnání rodičů, materiální zabezpečení rodiny, způsob výchovy dětí),
b) místo bydliště (velikost lokality, sociální slo-

žení obyvatelstva apod.), geografické prostředí,

c) předchozí vzdělání — typ střední školy, předchozí zaměstnání před vstupem na vysokou školu.

hlasových a televizních pořadů, návštěvě kin a divadel i aktivní sportovní činnosti. (Je zde více studentů s tří až čtyřhodinovým individuálním studiem a s čtyř až pětihodinovým studiem. V této skupině jsou zastoupeni více studenti z prostředí inteligence a z rodin úřednicko-zaměstnaneckých.

Studenti s nejhorším studijním prospěchem mají ze všech studentů nejužší kulturní a společenské zájmy. Studenti s tímto prospěchem více navštěvují koncerty a taneční zábavy a věnují se pasivní i aktivní sportovní činnosti. Ostatní zájmy jsou opomíjeny. (Mezi těmito studenty je více těch, kteří uvedli, že studují čtyři až pět hodin týdně. Závislost mezi původem a prospěchem v této skupině je nulová.) Můžeme soudit, že je zde více studentů, kteří studují s relativně značným vynaložením času, ale vynaložené úsilí neodpovídá studijním výsledkům. Menší schopnost ke studiu zde souvisí s velmi omezenou zájmovou činností.

Vztahům mezi prospěchem a zájmovou činností odpovídá i skutečnost, zda studenti skládají příslušné zkoušky v řádném termínu. Ze 463 sledovaných studentů má 239 (51,6 %) složený zkoušky v termínu a 224 (48,4 %) má termíny opravné. Studenti, kteří mají složený zkoušky v řádném termínu, jsou mnohem aktivnější v zájmové činnosti než studenti s termíny opravnými.

Z rozboru zájmové činnosti, způsobu studia a studijních výsledků vyplývá, že existuje v podstatě několik typů studentů.⁴

- Nadaní studenti, kteří studují poměrně snadno, s relativně nejmenším vynaložením času (nemusí ovšem jít o malou intenzitu studia) a dosahují přesto nejlepších studijních výsledků. Tito studenti vykazují nejširší a nejintenzivnější zájmovou činnost, ve které nejsou opomíjeny relativně náročné kulturní oblasti.⁵
- Méně nadaní studenti, kteří studují se značnou námahou (šest a více hodin denně), mají dobrou studijní morálku a dosahují velmi dobrých výsledků ve studiu (průměrný prospěch 1,6 až 2,0). Jejich zájmová oblast je značně úzká, i když v ní nechybějí náročnější kulturní zájmy.
- Studenti, kteří studují s menším vynaložením času než předchozí skupina (tři až čtyři a čtyři až pět hodin denně), dosahují středních výsledků ve studiu (průměr 2,1 až 2,5), ale mají poměrně širokou oblast zájmů. Podle intenzity zájmové činnosti je můžeme řadit ihned za studenty nadané, kteří dosahují nejlepších studijních výsledků.

- Nejméně schopní studenti, kteří studují s velkou námahou (s vynaložením velkého množství času na individuální studium), ale dosahují přesto nejhorších studijních výsledků. Kulturní a společenské zájmy této skupiny jsou nejužší a inklinují k méně náročným oblastem⁶ a k pasivní i aktivní sportovní činnosti.

2. Zájmová činnost mužů a žen

Sledovali jsme dále, jaký je vztah mezi zájmovou oblastí mužů a žen. Potvrdili jsme si náš předpoklad, že mezi muži a ženami ve využívání mimostudijního času je významný rozdíl. Přes různé vlivy, které působí na zájmovou činnost (sociální původ, místo bydliště, prospěch na vysoké škole atd.), se ukazuje, že to, jak využívají muži a ženy svůj volný čas, je s velkou pravděpodobností ovlivněno jejich pohlavím.⁷ Otázkou — kterou by bylo třeba zkoumat speciálními průzkumy — zůstává, čím je tento rozdíl determinován, zda je to převážně rozdílný způsob výchovy mužů a žen, či zda tu působí silnější faktory psychické a mentální. Zkoumáme-li, jaký druh zájmové činnosti převládá u mužů a u žen, zjistíme, že u mužů je to v první řadě oblast sportovních zájmů, dále v menších časových mezích četba a poslech rozhlasu; muži více opomíjejí divadlo, koncerty, výstavy a poslech reprodukcované hudby. U žen je tomu naopak.

3. Sociální původ studentů⁸

Výsledky našeho průzkumu do jisté míry vedou k ověření hypotézy, že sociální prostředí, ve kterém student žije, nebo ze kterého přichází na vysokou školu, ovlivňuje širší a intenzitativnější kulturní a společenské zájmy. Největší aktivitu v této činnosti projevují studenti z prostředí inteligence. Poněkud méně času věnují kulturní a zájmové činnosti studenti původu „ostatního“ a nejmenší aktivitu můžeme pozorovat u studentů z prostředí dělnického a rolnického. Hypotéza o vlivu sociálního prostředí na výběr zájmové činnosti se ověřuje i v tom, jaký druh zájmové činnosti si vybírají studenti podle sociálního původu.

4. Velikost místa bydliště a způsob ubytování během studia na vysoké škole

Naším průzkumem jsme si rovněž ověřili, že pro výběr a intenzitu sledované zájmové

činnosti má velký význam velikost místa, odkud student pochází. Zjištěné statistické tendence ukazují, že vliv na intenzivnější kulturní zájmy mají větší města (nad 30 000 obyvatel) a velkoměsta.

Podle našeho předpokladu se tyto tendence promítají i do kulturních a společenských zájmů studentů-kolejáků a studentů bydlících mimo kolej. Studenti bydlící v koleji pocházejí většinou z míst menších než Praha. Ukázalo se, že je skutečně značný rozdíl mezi tím, jakou aktivitu projevují v zájmové činnosti studenti ubytovaní v koleji a studenti bydlící mimo kolej. Studenti ubytovaní mimo kolej mají mnohem širší a intenzivnější kulturní a sportovní zájmy než studenti z koleje. Zájmová oblast nekolejáků zahrnuje více relativně náročných kulturních činností (divadlo, koncerty, výstavy, aktivní provozování hudby), kdežto u studentů bydlících v koleji je tomu naopak. Příčiny menší intenzity i širší zájmové činnosti nemůžeme pravděpodobně hledat jen ve způsobu ubytování, ale působí zde i jiné vlivy. Studenti ubytovaní v koleji přicházejí většinou z menších míst, je mezi nimi daleko více studentů z prostředí dělnického a rolnického a studentů s relativně horším a nejhorším prospěchem. Samotné prostředí a ubytování v koleji, i když zdaleka není nevhodnější a neoptimálnější pro studium i zájmovou činnost, zřejmě nedeterminuje tuto pasivitu kolejáků tak silně jako vlivy předcházející (zvláště uvážíme-li, že jde o studenty prvních ročníků).

5. Výše kapesného a kulturní a společenské zájmy studentů

Zajímalo nás, jakou finanční částkou studenti disponují v průměru měsíčně (kromě částky kryjící výdaje na ubytování, stravování, ošacení, učební pomůcky a jiné základní výdaje) a zda určitá výše této částky významně souvisí s intenzitou a šíří zájmové činnosti. Zjistili jsme, že širší a intenzitativnější zájmové činnosti není přímo závislá na výši kapesného, kterým student disponuje. Dobré nebo nadměrné finanční zajištění pravděpodobně samo o sobě nedává studentům podněty k tomu, aby se kulturně a společensky intenzivněji vyžívali. Nacházíme naopak tendenci k zužování zájmové oblasti s růstem finanční částky (zvláště od částky 150 korun měsíčně výše).

6. Závěr I

U sledované skupiny jsme si ověřili, že k nejširší a nejintenzivnější zájmové činnosti přispívá, pochází-li student z příznivějšího sociálního prostředí (v rodině), absolvoval-li střední všeobecně vzdělávací školu, žil-li převážně ve větším městě nebo ve velkoměstě, nebydlí-li v koleji, má-li nejlepší průměrný prospěch během prvního ročníku

a složil-li zkoušky v řádném termínu. Rozsah a intenzitu zájmové činnosti negativně ovlivňují nepříznivé sociální podmínky v rodině, absolvování jiné než střední všeobecně vzdělávací školy, a dále pochází-li student z míst majících méně než 30 000 obyvatel, bydlí-li během studia v koleji, studuje-li s relativně nejhorším průměrným prospěchem (2,6 a horší) a má-li opravné zkušební termíny.

Naším průzkumem jsme si ověřili, že neexistuje jednotný univerzální typ studenta — v našem případě studenta prvního ročníku. Rozlišení a vytvoření typů vysokoškolských studentů podle rozsahu a kvality zájmové činnosti je značně složité. Z našeho materiálu můžeme hypoteticky usuzovat, že vzhledem ke sledovaným kulturním a společenským zájmům existují následující tři relativně vyhraněné typy studentů: 1. typ sportovní a nesportovní, 2. typ, který inklinuje spíše k náročnějším zájmům, 3. typ, který opomíjí zájmy relativně náročné.

7. Závěr II

Problematika volného času studentů prvních ročníků vysokých škol je speciální záležitostí právě proto, že studenti přicházejí z různých sociálních prostředí, z různých typů středních škol nebo pracovišť atd. do odlišného prostředí vysoké školy. Vysokoškolské studium klade jiné nároky na rytmus pracovního i odpočinkového času studentů. Liší se od výuky na střední škole: klade důraz na individuální studium a předpokládá větší samostatnost a odpovědnost při disponování časem. Jsou taková období během studijního roku, kdy u studenta nelze hovořit o volném čase, a naopak zase taková, kdy disponuje svým časem zdánlivě neomezeně (zkouškové a mimozkouškové období, prázdniny apod.). Problematika volného času vysokoškolačů je rovněž komplikována tím, jaký obor studují. V mnohých oborech je určitá zájmová činnost ve skutečnosti prodloužením studijní činnosti — například v některých humanitních oborech četba umělecké literatury, poslech hudby, návštěva výstav apod. Naopak na jiných typech vysokých škol může být taková činnost spíše oddechovou záležitostí.⁹ Proto nemůžeme hovořit o volném čase vysokoškolského studenta vůbec, ale musíme nutně přihlížet i k typu školy a k oboru, který student studuje.

Zkušením pedagogové poukazují na to, že student v prvním semestru zpravidla málo studuje. Je to způsobeno zřejmě tím, že vysokoškolské studium vyžaduje jiný systém studia než studium středoškolské a že si studenti musí neoptimálnější způsob studia teprve hledat. Působí zde rovněž skutečnost, že se student „vžívá“ do způsobu života na vysoké škole vůbec. U studentů bydlících v koleji je problém ještě složitější, protože jsou vytrženi z rodinného prostředí, z pro-

⁴ Uvedené typy studentů jsou ilustrací zjištěných statisticky významných tendencí.

⁵ V našem případě považujeme za relativně náročné kulturní oblasti např. divadlo, výstavy, aktivní provozování hudby.

⁶ Méně náročné zájmy: tanec, televize, rozhlas. ⁷ Na rozdíl ve využívání volného času u mužů a u žen ukazují výsledky různých průzkumů, zveřejněné v podobě článků a publikací: Závěrečná výzkumná zpráva *Orientační průzkum některých zájmů studentů středních škol a jejich názorů na politicko-výchovnou práci ČSM* (M. Jirková, L. Šobotka) — uloženo na katedře filosofie a sociologie FVL UK; O. Nahodil, E. Turčinová-Davidová, Kul-

turní zájmy a potřeby mládeže — výzkumná zpráva, Osvětový ústav, Praha; J. Čihovský, cit. literatura; V. Vyhřídál, *K otázce volného času mládeže*, in: *Sborník Aktuální problémy sociologie mládeže*, Ostrava 1965; K. Mácha, *Mladá generace známá i neznámá*, Praha 1966; K. Witkowski, *Způsoby využívání volného času mezi polskou mládeží v našem průmyslovém centru*, tamtéž.

⁸ Sociální původ je charakterizován v našem průzkumu především těmito znaky: vzdělání otce a matky a zaměstnání otce a matky. Širším pojmem vzhledem k sociálnímu původu je pojem sociální prostředí.

⁹ S typem školy a s oborem těsně souvisí zájem a činnost, které přispívají k vytváření odborného profilu studenta. Dále jde o činnosti a zájmy, které

mají specifický význam pro vytváření intelektuálního profilu studentů, kde souvislost s odborným zaměřením je daleko zprostředkovanější a volnější.

středí původního bydliště atd., a musí se přizpůsobovat kolektivnímu spoluzítí v koleji a velkoměstskému prostředí. Jsou nuceni nejen se v novém prostředí orientovat, ale také převzít a vstřebat mnoho návyků a způsob života tohoto prostředí. Proces adaptace studenta na vysoké škole je značně složitý, je silně ovlivňován sociálními podmínkami, ve kterých student dosud žil a žije, psychickými i mentálními předpoklady apod.

S adaptací studenta na vysoké škole úzce souvisí i otázka kvality a intenzity studia.¹⁰ Dosavadní systém vysokoškolského studia nenutil studenta intenzivně studovat, zvláště studenta nadaného, protože pedagogický proces byl zaměřen spíše na studenty průměrné. Systém studia umožňoval vystudovat i studentům málo nadaným a studenty vynikající nepovzbuzoval.

Adaptace studenta na vysoké škole zahrnuje složitou škálu změn ve stylu jeho života. Student přicházející na vysokou školu si s sebou přináší souhrn představ a názorů, které se mnohdy liší od názorů a představ, s nimiž se setkává v prostředí vysoké školy či v koleji. Střetávání původních názorů s názory a skutečností nového prostředí narušuje mnohdy ideální představy studentů o studiu na vysoké škole, v příslušném oboru atd., a je v některých případech zdrojem negativních psychických a studijních situací. Tyto konfliktní situace mohou vyvolat nezáměr o studium a nechuť ke studovanému oboru, negativně ovlivnit studijní výsledky a být i jednou z příčin přerušení studia.

Součástí procesu přizpůsobování studenta novému životnímu prostředí je změna dosavadního režimu dne. Ne všichni studenti dovedou využívat čas efektivně. Ověřili jsme si, že existují rozdíly v životním rytmu různých skupin studentů.¹¹ Jiný režim dne mají studenti ubytovaní v koleji, jiní studenti bydlící mimo kolej a dojíždějící. Rovněž je rozdíl mezi režimem dne u mužů a u žen.

V našem průzkumu nás především zajímalo, jak se studenti věnují určitým kulturním a společenským zájmům. Proto jsme se zabývali způsobem samostatného studia a prospěchem především ve vztahu k této zájmům

vé činnosti. Mezi některými pedagogy se dosud traduje názor, že čím více času student věnuje studiu, tím jsou jeho studijní výsledky lepší. Výsledky našeho průzkumu však tento názor nepotvrzují. U sledované skupiny studentů nejsou studijní výsledky přímo úměrné délce samostatného studia. Rovněž se neověřuje hypotéza, že nejintenzivnější kulturní a sportovní zájmy nutně souvisejí se špatným prospěchem.

Podle intenzity a druhu zájmové činnosti se nám ve zkoumané skupině vyděluje v podstatě několik podskupin studentů. Mezi těmito podskupinami však nejsou ostré hranice. U námi konstruovaných typů jde spíše o ilustraci zjištěných statistických tendencí.

1. *typ:* Radí se k němu studenti zabývající se ve větší míře sportovní činností. K tomuto typu patří většinou studenti s nejhoršími studijními výsledky, studenti ubytovaní mimo kolej a studenti původu „ostatního“; rovněž více sportují muži než ženy.

2. *typ:* K tomuto typu můžeme řadit studenty, kteří inklinují k relativně náročným kulturním a společenským zájmům; zájmová činnost je u nich nejširší a nejintenzivnější. Patří sem většinou studenti s nejlepšími a středními studijními výsledky, studenti ubytovaní mimo kolej a studenti z prostředí inteligence. Širší a intenzivnější kulturní činnost nacházíme také více u žen.

3. *typ:* Je to typ s nejužší, málo intelektuální zájmovou činností, který inklinuje k méně náročným zájmům. K tomuto poslednímu typu se řadí ponejvíce studenti ubytovaní v koleji, studenti z prostředí dělnického a rolnického, studenti s nejhorším průměrným prospěchem a část studentů s lepšími studijními výsledky (1,6 až 2,0), kteří však věnují samostatnému studiu relativně nejdelší dobu.

Z našich výsledků můžeme (do jisté míry) vyvodit, že převážně globalizující pojetí studentů a speciálně vysokoškoláků není zcela správné, protože opomíjí některé velmi důležité difference, které se projevují nejen ve výsledcích studia, ale i v celkovém stylu života.¹²

¹⁰ Studijní výkon je vhodným a významným indikátorem procesu adaptace studenta v prostředí vysoké školy.

¹¹ Viz výzkumnou zprávu *K problematice politické angažovanosti a zájmové činnosti vysokoškolských studentů* (M. Jirková, L. Sobotka, L. Brokl, Z. Šafář), uloženou na katedře filosofie a sociologie FVL UK, kap. I., odd. C, s. 18n.

¹² Na diferenciaci zájmů studentů – středoškoláků v posledním roce studia ukazuje průzkum realizovaný na katedře DHM FVL UK (bylo sledováno 690 studentů na jednom pražském obvodu). Vidíme, že diferenciaci studentů (podle prospěchu, kulturních zájmů apod.) statisticky významně souvisí se sociálním prostředím, ze kterého student na vysokou školu přichází. Předchozí relativně krátké období studia na střední škole i krátký pobyt na škole vysoké nepřispěly patrně výrazně k odstranění těchto rozdílů. Ukazuje se (např. ve výzkumu prospěchu studentů FVL UK ve vyšších ročnících), že i ve vyšších ročnících má výchozí sociální prostředí v některých aspektech velký význam pro vytváření odborného a zřejmě i intelektuálního profilu studenta. Výzkum těchto otázek je velmi důležitý pro zhodnocení procesu středoškolské i vysokoškolské

ské přípravy jedince na určitou socioprofesionální roli, zvláště pokud jde o integrující úlohu školy jako sociální instituce, která má mimo jiné čelit různorodým nežádoucím společenským vlivům narušujícím přípravu dobrých odborníků – příslušníků sociální skupiny inteligence – s určitou odbornou, kulturní a morální úrovní. (Viz projekt výzkumu vysokoškoláků, Ústav sociálně politických věd UK v Praze.)

Hodnocení globalizujícího a diferencujícího přístupu k mládeži jako sociální skupině se zabývá např. M. Kubičková ve stati *Mládež v industriální společnosti*, in: sborník Sociologie mládeže, Sociálně akademie, Praha 1967. Autorka ukazuje, že globalizující přístup (v našem případě jde o dílčí podskupinu vysokoškolských studentů) je oprávněný v případě, chceme-li postihnout nejobecnější rysy a vztahy, chceme-li zkoumat mládež (v našem případě studentstvo) jako celek. Diferencující přístup si naopak všímá skupinových rozdílů v postojích, cílech, zájmech a chování příslušníků sociální skupiny. Oba přístupy jsou metodicky oprávněné jen tehdy – jak správně autorka uvádí –, jsme-li si vědomi jejich vzájemné návaznosti.

Literatura:

1. D. Cahová, *Mládež a generace v dynamické struktuře společnosti*, Brno 1967.
2. J. Čihovský, *Některé poznatky z výzkumu volného času na středních odborných školách*, in: *Problémy výzkumu osobnosti vysokoškolského studenta*, Olomouc 1966.
3. O. Bakoš, *Výzkum zájmů bratislavské mládeže*, výzkumná zpráva Sociologické společnosti při SAV, Bratislava.
4. R. Dyoniziak, *Młodzieżowa „podkultura“*, Varšava 1965.
5. B. Filipcová, *Člověk, práce, volný čas*, in: *Sociologický časopis* 1965, 1, 4.
6. F. Kahuda, *Sociální adaptace mládeže*, Praha 1966.
7. K. Mácha, *Mladá generace známá i neznámá. Fakta, názory, analýzy*, Praha 1966.
8. O. Nahodil, E. Turčinová-Davidová, *Kulturní zájmy a potřeby mládeže*, výzkumná zpráva, Osvětový ústav, Praha 1964.

Marie Jirková, Ladislav M. Sobotka

Socialismus a demokracie

Ve dnech 26.—28. února t. r. uspořádaly redakce jugoslávských revui Teorija in praksa a Socijalizam v Lublani mezinárodní kolokvium na téma *Socialismus a demokracie*. Pořadatelé pozvali zástupce všech hlavních marxistických společenskovedních časopisů východní i západní Evropy (celkem přes sedmdesát redakcí), ve faktické účasti se však promítla současná celková situace v socialistickém hnutí: nakonec pracovníci devíti jugoslávských časopisů přivítali reprezentanty příslušných redakcí rumunských a československých a představitele některých marxistických revui z Itálie, NSR a Anglie. Za Československo se kolokvia zúčastnily delegace Filosofického časopisu českého i slovenského, Nové Mysli, Sociologického časopisu, bratislavské Sociologie a Kulturného života.

Třídenní jednání bylo zaměřeno jako spíše neformální diskuse ke třem problémovým okruhům: Socialismus a přímá demokracie, Politický systém v socialistické zemi, Úloha komunistické strany a ostatních pokrokových sil v boji za socialismus. Účastníci měli přitom k dispozici na dvacet referátů, které byly písemně předloženy před zahájením kolokvia a organizátory pohotově přeloženy do světových jazyků. Přesto, že se tyto texty už nepřednášely, jednání se pochopitelně úplně nevyhnulo určitému sledu monologů; zároveň se však zřetelně podařilo dát průchod také víceméně bezprostřední, věcné a podnětné výměně názorů na hlavní diskutované otázky. Za tuto už tradičně tvořivou, otevřenou a přitom více než srdečnou atmosféru musí zahraniční účastníci jugoslávským hostitelům opětovně vzdát nejupřímnější poděkování.

K vlastní obsahové stránce kolokvia se podrobně vrátíme, jakmile budou k dispozici autorizované texty diskusních příspěvků.

Irena Dubská

Výzkum úrovně, kandidátských disertačních prací z oblasti společenských věd

Z pověření presidia ČSAV provedl v roce 1966 a částečně i v roce 1967 Ústav plánování vědy výzkum úrovně kandidátských disertačních prací z oblasti společenských věd. Za splnění úkolu odpovídal v presidiu jeho

člen, akademik Jan Filip, který zřídil po dohodě s Ústavem plánování vědy pracovní skupinu složenou z představitelů jednotlivých vědních skupin, resp. oborů z oblasti společenských věd. Členy této skupiny byli: doc. dr. František Daneš, doc. dr. Jaroslav Jiránek, doc. dr. Jaromír Kopecký, člen korespondent Pavel Oliva, prof. dr. Jaroslav Pešina, akademik Jaroslav Průšek, prof. dr. Jindřich Srovnal, člen korespondent František Stajgr, doc. inž. Karel Štrégl, prof. dr. Vladimír Tardý a tajemnice skupiny dr. M. Lauschmannová z Ústavu plánování vědy.

Pracovní skupina přímo neprováděla hodnocení úrovně disertačních prací; jejím úkolem bylo projednat a dohodnout všechny otázky důležité pro splnění úkolu, tj. rozsah a způsob výběru vzorku, metodu hodnocení, postup výzkumu, zpracování jeho výsledků a formulaci závěrů. Úkolem jednotlivých členů skupiny pak bylo doporučit posuzovatele disertačních prací.

Tabulka 1

Počet kandidátských disertačních prací hodnocených v rámci úkolu		% z příslušné skupiny věd
Celkem	165	11,1
Historické vědy Z toho: archeologie historie etnografie a folkloristika orientalistika	27 8 10 6 3	10
Filosofické vědy	15	10
Ekonomické vědy	40	9,5
Vědy o státu a právu	12	12,9
Vědy o umění Z toho: literární věda dějiny a teorie výtvarného umění dějiny a teorie hudby (včetně prací z estetiky)	30 15 10 5	10
Pedagogické vědy (bez teorie tělesné výchovy)	15	17
Psychologické vědy	10	20
Jazykověda	16	10